

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

شماره پایان نامه :

۹۱۳۵۸۴۰

پایان نامه کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی

گرایش علوم قرآن و حدیث

عنوان :

بررسی و نقد نظریات خاورشناسان درباره‌ی ساختار قرآن

استاد راهنما:

دکتر علی مطوری

استاد مشاور:

دکتر قاسم بستانی

نگارنده :

راضیه نوروزی

آبان ماه ۱۳۹۱

دانشگاه شهید چمران
اهواز
مدیریت تحصیلات تکمیلی

شماره:
تاریخ:
پیوست:
فرم شماره ۵

باسمه تعالی

(نتیجه ارزشیابی پایان نامه دوره کارشناسی ارشد)

بدینوسیله گواهی می گردد پایان نامه آقای راضیه نوروزی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد
خانم

رشته علوم قرآن و حدیث از دانشکده الهیات و معارف اسلامی بشماره دانشجوی ۸۸۳۵۸۱۱
تحت عنوان: بررسی و نقد نظریات خاورشناسان درباره‌ی ساختار قرآن کریم

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در تاریخ ۹۱/۸/۳۰ توسط هیئت داوران مورد ارزشیابی قرار گرفت و با درجه
خوب تصویب گردید.

۱- اعضاء هیئت داوران:	مرتبۀ علمی	امضاء
الف - استاد راهنما: <u>دکتر علی مطوری</u>	استادیار	"
ب - استاد مشاور: <u>دکتر قاسم بستانی</u>	دانشیار	"
ج - داور ۱: <u>دکتر مینا شمخی</u>	استادیار	"
د - داور ۲: <u>دکتر سید یوسف محفوظی موسوی</u>	استادیار	"
ه - نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه (استاد ناظر): <u>دکتر سردار شهابی</u>	دانشیار	"
۲- مدیر گروه: <u>دکتر سید یوسف محفوظی موسوی</u>	استادیار	"
۳- معاون آموزشی دانشکده: <u>دکتر سید حسین آل طاها</u>	استادیار	"
۴- مدیر کل تحصیلات تکمیلی: <u>دکتر رحیم پیغان</u>	استاد	"

تقدیم بہ:

خدائی کہ آفرید

جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را

و بہ کسانی کہ عشقشان را در وجودم دمید.

سپاس بی کران پروردگار یکتا را کہ ہستی مان، نشید و بہ طریق علم و دانش را، مہنومان شد و بہ ہمیشہ بینی رہروان علم و دانش مہتخرمان نمود و خوشہ چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

تقدیم بہ حضرت معصومہ (س) کہ در این مسیر قوت قلم بود و مرا از عنایات خود بی نصیب نگذاشت.

و سپاس و درود بہ شہدای عزیز کہ ہر وقت کارم کرہ می خورد، با لطف خود مرا در طی مسیر چاک می کردند.

قدردانی

پاس و ستایش مرخدای راجل و جلالة که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، در فشان. آفریدگاری که خویشتن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

از استاد کرامیم جناب آقای دکتر علی مطوری بسیار سپاسگذارم؛ چرا که بدون راهنمایی های ایشان تا این پیمان نامه بسیار مشکل می نمود.

از استاد کرامیم جناب آقای دکتر قاسم بستانی بسیار سپاسگذارم؛ چرا که بدون راهنمایی های ایشان در طی دوران تحصیل، طی کردن مسیر تحقیق و پژوهش بسیار مشکل می نمود.

از استاد کرامیم جناب آقای دکتر محفوظی بسیار سپاسگذارم؛ چرا که بدون کلمات و راهنمایی های ایشان در طی دوران تحصیل، طی کردن مسیر تحقیق و پژوهش بسیار مشکل می نمود.

از سرکار خانم دکتر شهنی به دلیل یاری ها و راهنمایی های بی چشمداشت ایشان که بسیاری از سختیها را بر ایمن آسانتر نمودند، سپاسگذارم.

چکیده

نام خانوادگی : نوروژی	نام:راضیه	شماره دانشجویی : ۸۸۳۵۸۱۱
عنوان پایان نامه : بررسی و نقد نظریات خاورشناسان درباره ساختار قرآن		
استاد/ اساتیدراهنما: علی مطوری		
استاد/ اساتید مشاور: قاسم بوستانی		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: الهیات و معارف اسلامی	گرایش: علوم قرآن و حدیث
دانشگاه : شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه : علوم قرآن و حدیث
تاریخ فارغ التحصیلی : تعداد صفحه:		
کلید واژه ها : قرآن، خاورشناسی، ادبیات، ساختار		
<p>خاورشناسان در طی چند قرن اخیر به بررسی قرآن از جنبه های تاریخی، ادبی و زبان شناختی پرداخته اند. تحقیقات آن ها در زمینه ساختار گرای قرآن مربوط به آثار آنجلیکا نیورث، پیر کرپن و چند تن دیگر از محققان است که زمینه را برای تفسیر ساختاری قرآن هموار نموده است.</p> <p>البته موضوعاتی از ادبیات قرآن که در ذیل ساختار قرآن قرار می گیرد، در آثار سایر قرآن پژوهان از گذشته تا کنون قابل ردیابی است؛ موضوعاتی مانند، زبان، واج شناسی، صرف (ریخت شناسی)، نحو، نظم، بلاغت، تالیف و سبک. به این موارد باید مسائل مربوط به لحن، آهنگ، سنت شفاهی، تصویر پردازی، نماد پردازی (تصویر پردازی نمادین)، استعاره، تمثیل، گونه، دیدگاه، ارتباطات درون متنی، صورتها یا شکل های مشابه درون متنی و ویژگی های ادبی دیگر را نیز افزود که همه در یک بستر فرهنگی و معرفت شناسی تاریخی گرد آمده اند. همه ی این عناصر در تلفیق با یکدیگر پیام و معنای کامل قرآن را پدید می آورند.</p> <p>فارغ از جهت گیری مغرضانه بعضی خاورشناسان در بررسی قرآن، نگاه بشری آن ها به قرآن باعث بعضی دیدگاه های نسنجیده به قرآن شده است؛ اما کسانی مانند آنجلیکا نیورث سعی کرده اند به قرآن از دریچه نگاه مسلمانان به قرآن وارد شوند و خدشه ای به اعتقاد مسلمانان مبنی بر وحیانی بودن آن وارد نکنند.</p> <p>نگاه ساختارگرایانه به قرآن باعث تحولی در بررسی قرآن از سوی پژوهشگران مسلمان گردیده است؛ به نحوی که تفسیر ساختاری قرآن و دریافت پیام کلی سوره و ارتباط مفهومی آیات یک سوره جای تفسیر آیه به آیه در طی سالیان گذشته را گرفته است. همچنین مباحث علوم قرآن را از مباحث کلامی به ادبی سوق داده است؛ به صورتی که ادبیات قرآن به صورت کاملاً جدی و فارغ از مباحث عقیدتی مورد ارزیابی قرار گرفته است .</p>		

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول: کلیات تحقیق	
۶	۱-۱ بیان مسئله
۷	۲-۱ سؤالات تحقیق
۸	۳-۱ فرضیه های تحقیق
۸	۴-۱ اهداف تحقیق
۹	۵-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق
۹	۶-۱ روش تحقیق
۹	۷-۱ پیشینه تحقیق
فصل دوم: آشنایی با ساختارشناسی قرآن	
۱۲	۱-۲ تعریف ساختار
۱۳	۲-۲ مکتب ساختارگرائی
۱۵	۳-۲ فهم ساختارگرایانه متن قرآن
۱۸	۴-۲ پیشینه ساختارگرایی در آثار خاورشناسان
۲۲	۵-۲ پیشینه ساختارگرایی در آثار قرآن پژوهان مسلمان
۲۲	۱-۵-۲ رویکرد ذوقی:
۲۴	۲-۵-۲ رویکرد زبان شناختی
۲۴	۳-۵-۲ رویکرد هنری
۲۴	۴-۵-۲ رویکرد عقلانی
۲۸	۶-۲ سیر پژوهشی مستشرقان در مطالعات قرآنی
۳۰	۷-۲ عناصر ساختاری
۳۰	۸-۲ درک خاورشناسان از قرآن و روش آنها
۳۳	۹-۲ نتیجه گیری
فصل سوم: ساختار لفظی آیات قرآن	
۳۵	۱-۳ تعریف آیه
۳۶	۲-۳ ارتباط ساختار طولی آیات با طول سوره
۳۷	۳-۳ ارتباط ساختار آیات با نظام آهنگ واژگان قرآن
۳۹	۴-۳ رابطه فاصله و وزن قرآن با قافیه و وزن شعر عرب
۴۱	۵-۳ سجع یا فاصله عنصر مشخصه ساختار آیات قرآن

۴۱ ۱-۵-۳ تعریف سجع
۴۳ ۲-۵-۳ تعریف فاصله
۴۳ ۳-۵-۳ دیدگاه‌های متفاوت درباره کاربرد واژه سجع یا فاصله
۴۵ ۴-۵-۳ رابطه سجع و هجاهای انتهایی آیات
۴۶ ۵-۵-۳ رابطه سجع و طول آیات
۴۶ ۶-۵-۳ عبارتهای سجع دار نهانی
۴۷ ۷-۵-۳ عبارتهای انتهایی سجع دار قابل انفصال
۴۹ ۸-۵-۳ کاربرد سجع در محیط عرب
۵۰ ۱-۸-۵-۳ پیشگوییهای مسجع کاهنان در متون و آثار ادبی عرب
۵۴ ۲-۸-۵-۳ قسم مسجع کاهنان
۵۶ ۹-۵-۳ سجع و تاریخگذاری
۵۹ ۱۰-۵-۳ سجع و ساختار نحوی آیات
۶۰ ۱-۱۰-۵-۳ ادعای وجود اشتباه دستوری در قرآن
۶۱ ۲-۱۰-۵-۳ پاسخ هایی به شبهه وجود اشتباهات دستوری در قرآن کریم:
۶۳ ۱۱-۵-۳ شباهت سجع قرآن به سروده‌های انجیل
۶۴ ۶-۳ ساختار لهجه قرآن
۶۵ ۱-۶-۳ نظر خاور شناسان پیرامون لهجه قرآن
۶۵ ۱-۱-۶-۳ مطابقت لهجه قرآن با لهجه قریش
۶۶ ۲-۱-۶-۳ مطابقت لهجه قرآن با زبان شعر و خطابه جاهلی
۶۹ ۲-۶-۳ نظرات قرآن پژوهان مسلمان پیرامون لهجه قرآن
۶۹ ۱-۲-۶-۳ نظرات دانشمندان قرآن پژوه در طی تاریخ
۷۰ ۲-۲-۶-۳ نظر دانشمندان و قرآن پژوهان مسلمان معاصر
۷۱ ۷-۳ ریشه لغات قرآن
۷۳ ۸-۳ تکرار آرایبی در ساخت قرآن
۷۳ ۱-۸-۳ اشکال مختلف تکرار در قرآن
۷۳ ۱-۱-۸-۳ تکرار واژه در قرآن
۷۳ ۲-۱-۸-۳ تکرار یک یا چند عبارت در قرآن
۷۴ ۳-۱-۸-۳ ترجیح بند قرآنی
۷۵ ۲-۸-۳ علت وجود ساختار تکرار در قرآن
۷۷ ۹-۳ نتیجه گیری

فصل چهارم: ساختار مرموز در قرآن

۷۹ ۱-۴ معرفی حروف مقطعه
۸۱ ۲-۴ آرای مختلف درباره حروف مقطعه
۸۱ ۱-۲-۴ نظرات غربیان درباره حروف مقطعه
۸۱ ۱-۱-۲-۴ بررسی مصدر حروف مقطعه
۸۲ ۱-۱-۱-۲-۴ اصالت حروف مقطعه
۸۴ ۲-۱-۱-۲-۴ اضافات صحابه به قرآن

- ۸۴ ۲-۱-۲-۴ حذف حروف مقطعه
- ۸۵ ۳-۱-۲-۴ بررسی معنا و مدلول حروف مقطعه
- ۸۵ ۱-۳-۱-۲-۴ اختصار نام صحابه
- ۸۷ ۲-۳-۱-۲-۴ اختصار واژگان یا مضامین درون سوره
- ۸۸ ۳-۳-۱-۲-۴ اختصار نام‌های سابق سوره‌ها
- ۸۸ ۴-۳-۱-۲-۴ اختصار یک عبارت
- ۸۹ ۵-۳-۱-۲-۴ اختصار بسمله
- ۹۰ ۶-۳-۱-۲-۴ نمادهای مرتبط با سجع آیات
- ۹۱ ۷-۳-۱-۲-۴ اشارات عرفانی
- ۹۲ ۸-۳-۱-۲-۴ نمادهای یهودی
- ۹۲ ۹-۳-۱-۲-۴ فرضیه گردآوری
- ۹۳ ۱۰-۳-۱-۲-۴ حروف مقطعه، کلمات غیر عربی
- ۹۴ ۲-۲-۴ نظرات قرآن پژوهان مسلمان
- ۹۴ ۱-۲-۲-۴ راز آمیز بودن حروف مقطعه
- ۹۴ ۲-۲-۲-۴ نام سوره‌ها
- ۹۵ ۳-۲-۲-۴ این حروف اسمایی هستند برای مجموع قرآن
- ۹۵ ۴-۲-۲-۴ نماد نام‌ها و صفات خداوند
- ۹۵ ۵-۲-۲-۴ نماد اسم اعظم
- ۹۵ ۶-۲-۲-۴ سوگندهای خدا به نام‌های خود
- ۹۶ ۷-۲-۲-۴ آینده‌نگری
- ۹۶ ۸-۲-۲-۴ حروف الفبا
- ۹۶ ۹-۲-۲-۴ ساکت کردن و جلب توجه کفار
- ۹۷ ۱۰-۲-۲-۴ نشانه بسامد بالای آن حروف در آن سوره
- ۹۷ ۱۱-۲-۲-۴ آغاز و انجام سوره‌ها
- ۹۸ ۱۲-۲-۲-۴ مضامین و سیاق‌های مشابه و مشترک
- ۹۹ ۱۳-۲-۲-۴ شمار آیات سوره و چکیده پیام سوره
- ۹۹ ۳-۴ نتیجه‌گیری

فصل پنجم: ساختار معنایی آیات قرآن

- ۱۰۰ ۱-۵ خصیصه گسسته‌نمایی قرآن
- ۱۰۱ ۲-۵ نظرات خاورشناسان درباره ارتباط آیات
- ۱۰۱ ۱-۲-۵ موافقان خصیصه گسسته‌پیوندی قرآن
- ۱۰۴ ۲-۲-۵ مخالفان خصیصه گسسته‌پیوندی قرآن
- ۱۰۴ ۱-۲-۲-۵ دیدگاه ساختاری
- ۱۰۵ ۲-۲-۲-۵ دیدگاه معنائشناسانه
- ۱۰۶ ۳-۵ سابقه بحث علمی ارتباط آیات در دنیای اسلام
- ۱۰۷ ۴-۵ انگیزه قرآن پژوهان معاصر در تبیین انسجام آیات
- ۱۰۸ ۵-۵ نظرات مختلف قرآن پژوهان مسلمان معاصر درباره ارتباط آیات

- ۱-۵-۵ طرفداران سبک گسسته قرآن ۱۰۹
- ۲-۵-۵ طرفداران ارتباط آیات به صورت دسته‌ای ۱۱۰
- ۳-۵-۵ طرفداران وحدت ادبی سوره ۱۱۱
- ۶-۵ آثار ادبی مشابه قرآن با ساختاری به ظاهر گسسته ۱۱۴
- ۷-۵ جمع بندی نظرات خاورشناسان ۱۱۵
- ۸-۵ نتیجه گیری ۱۱۶

فصل ششم: ساختار تصویری قرآن

- ۱-۶ عنصر خیال ۱۱۷
- ۲-۶ تصویر ۱۱۹
- ۳-۶ رابطه خیال و image ۱۲۰
- ۴-۶ تصویرگری در قرآن ۱۲۰
- ۵-۶ تفاوت شعر جاهلی و قرآن در تصویر پردازی ۱۲۲
- ۶-۶ تصویرپردازی قرآن در آثار غربیان ۱۲۴
- ۱-۶-۶ تصویرپردازی نمادگرا ۱۲۴
- ۲-۶-۶ ماتریس تصاویر ۱۲۶
- ۷-۶ تصویرپردازی قرآن در آثار مسلمانان ۱۲۶
- ۸-۶ نتیجه گیری ۱۳۰

فصل هفتم: ساختار داستانی قرآن کریم

- ۱-۷ فلسفه وجودی قصه در قرآن از دیدگاه قرآن ۱۳۲
- ۲-۷ ویژگیهای ساختاری قصه‌های قرآن ۱۳۵
- ۱-۲-۷ تصریف یک اصل داستانی ۱۳۵
- ۲-۲-۷ تکرار قصه‌های قرآن ۱۳۵
- ۱-۲-۲-۷ نگرستن از زاویه های گوناگون به یک ماجرا ۱۳۶
- ۲-۲-۲-۷ ارائه گزارش ها و تصویر های گوناگون از یک صحنه ۱۳۷
- ۳-۲-۷ عدم تسلسل زمانی در بیان حوادث ۱۳۸
- ۴-۲-۷ جملات معترضه بین قصه ۱۴۱
- ۵-۲-۷ گفتگوی نمایشی ۱۴۱
- ۶-۲-۷ فولکلور بودن قصص قرآن ۱۴۲
- ۱-۲-۲-۷ تاریخچه بحث در عصر نزول ۱۴۳
- ۲-۲-۲-۷ جایگاه بحث بین خاورشناسان ۱۴۴
- ۳-۲-۲-۷ جایگاه بحث بین دانشمندان مسلمان ۱۴۴
- ۷-۲-۷ اقتباس از کتب یهود و نصارا ۱۴۵
- ۳-۷ نتیجه گیری ۱۴۷
- جمع بندی مطالب ۱۴۹
- منابع ۱۵۷
- چکیده انگلیسی ۱۶۵

مقدمه

ساختارگرایی یکی از مباحث نقد ادبی و از روش‌های جدید در پژوهش‌های قرآنی می‌باشد و ما با آثار معدودی، تحت عنوان نگاه ساختارگرایانه به قرآن مواجه هستیم. ساختارگرایی در قرآن، عمدتاً به صورت ارزیابی سوره‌ها در آثار خاورشناسان دیده می‌شود؛ مثلاً ارزیابی سوره مکی، سوره عادیات، سوره یوسف، سوره مائده و

در آثار قرآن پژوهان مسلمانان، با ساختار تفسیری قرآن، اما نه به نحوی که خاورشناسان کار کرده اند، مواجه هستیم؛ مثلاً بحث سیاق در تفسیر المیزان، بحث میثاق به عنوان کلید فهم قرآن در تفسیر بی‌آزار شیرازی، رویکرد ادبی تفسیر فی ظلال القرآن و بحث کلید هر سوره در تفسیر فراهی-اصلاحی و

البته مقالاتی با رویکرد ادبی به قرآن از پژوهش‌گران غربی و مسلمان داریم که مباحث آن‌ها ذیل ساختارگرایی قابل بحث و بررسی است .

هدف از این پایان نامه، بررسی نگاه ادبی به قرآن از سوی خاورشناسان و قرآن‌پژوهان قدیم و جدید بوده است. دامنه این پژوهش به حدی گسترده است که کلافی از سردرگمی ذهنی ایجاد کرد.

فصل اول این پایان نامه، به تعریف ساختار و مکتب ساختارگرایی، فهم ساختارگرایانه متن قرآن و عناصر ساختاری پرداخته است و پیشینه ساختارگرایی را در آثار خاورشناسان و قرآن‌پژوهان مسلمان مورد ارزیابی قرار داده است. همچنین سیر پژوهشی مستشرقان در مطالعات قرآن و درک خاورشناسان از قرآن و روش‌های آن‌ها به صورت کلی بیان شده است .

فصل دوم، به موضوع ساختار لفظی آیات قرآن اختصاص یافته است که در ذیل آن به تعریف آیه و ارتباط ساختار طول آیات با طول سوره و همچنین ارتباط ساختار آیات با نظم‌آهنگ

واژگان قرآن پرداخته شده است. سجع یا فاصله به عنوان عنصر مشخصه ساختار قرآن مطرح گردیده است.

همچنین، بحث ساختار زبان قرآن که شامل لهجه قرآن و ریشه لغات قرآن است، مورد بررسی قرار گرفته است؛ و نگاهی نیز به بحث تکرار آرایه در ساخت قرآن گردیده است.

در فصل سوم، ساختار مرموز قرآن یعنی حروف مقطعه و آراء مختلف درباره آن مورد ارزیابی قرار گرفته است.

در فصل چهارم، ساختار معنایی قرآن و سابقه بحث آن در دنیای اسلام بیان گردیده است و انگیزه قرآن پژوهان معاصر و نظرات آنها در مقایسه با نظرات خاورشناسان مدنظر قرار گرفته است.

در فصل پنجم، رویکرد جدید نگاه به قرآن در دوران معاصر یعنی تصویرپردازی قرآن از سوی پژوهشگران مسلمان و خاورشناسان مدنظر قرار گرفته است.

در فصل ششم، ساختارداستانی قرآن و ویژگی‌های آن مورد بررسی قرار گرفته است.

انگیزه انجام این پایان نامه، آشنایی با نگاه خاورشناسان به قرآن از سویی و تفاوت نگاه ادبی آنها به قرآن در مقایسه با قرآن‌پژوهان معاصر بوده است.

اگر ما قائل به معجزه بودن قرآن هستیم، قطعاً اعجاز آن از سوی ادیبان همه ملت‌ها، در طی دوره‌های تاریخی متفاوت، با توجه به تمام تحولات ادبی در طی قرون قابل درک خواهد بود. بنابراین لزومی ندارد برای درک ادبیات قرآن، صرفاً به نگاه پژوهشگران مسلمان از گذشته تا کنون تحت عنوان علوم قرآنی در مباحثی چون فصاحت و بلاغت اکتفا کنیم.

البته، انجام این کار با سختی‌هایی همراه بوده است. آثار خاورشناسان قدیم جز چند مورد، قابل دستیابی نیست و باید نظرات آنها را در لابه لای کتب قرآن پژوهان مسلمان یافت که هر

کدام به دیگری ارجاع می‌دهد. معمولاً، محققان مسلمان، از روی کتب یکدیگر به ذکر نظرات خاورشناسان می‌پردازند.

شناسایی خاورشناسان جدید، به خاطر نبود منبعی که به ذکر نام آن‌ها و آثارشان پردازد، کار سختی بود. در مقالاتی که با نام خاور شناسان مواجه می‌شدم، سعی می‌کردم املاهای درست نام آن‌ها را بیابم و به جستجوی آثارشان پردازم که موفقیت چندانی بدست نیاوردم.

البته، کتابی در زمینه خاورشناسان و مقالات و کتب آن‌ها توسط مرتضی کریمی‌نیا در شرف چاپ است که می‌تواند راه‌گشای تحقیقات قرآن‌پژوهان باشد؛ هرچند که دسترسی به کتب آن‌ها تقریباً غیرممکن است؛ اما می‌توان مقالات آن‌ها را به دست آورد.

مشکل دیگر، زبان غیرانگلیسی منابع خاورشناسان است؛ مثلاً آثار آنجلیکا نیوورث که نگاه ساختاری به قرآن دارد، عمدتاً به زبان آلمانی است و آثار پییر کراپن نیز، به زبان فرانسه می‌باشد.

مشکل دیگر، نبودن یک سری مباحث منسجم و دسته‌بندی شده، تحت عنوان ساختارگرایی می‌باشد؛ و باید نظرات خاورشناسان را در لابه‌لای کتب آن‌ها جستجو نمود. همچنین این‌گونه مباحث در بین قرآن‌پژوهان مسلمان، به صورت جدی کمتر مورد بحث قرار گرفته است.

روش تحقیق در پایان‌نامه به صورت جستجو در اینترنت و استفاده از بانک مقالات و کتابخانه‌های مجازی بوده است. همچنین از روش تحقیق کتابخانه‌ای نیز به شکل گسترده‌ای استفاده شد تا بتوانم خط کلی پایان‌نامه را ترسیم کنم و تحقیق مفیدی ارائه دهم.

فصل اول

کلیات تحقیق

قرآن نوری است که خاموشی ندارد؛ چراغی است که درخشندگی آن زوال نپذیرد؛ دریایی است که ژرفای آن درک نشود؛ راهی است که رونده آن گمراه نگردد؛ شعله ای است که نور آن تاریک نشود؛ دریایی است که تشنگان آن، آبش را تمام نتوانند کشید؛ و چشمه ای است که آبش کمی ندارد؛ محل برداشت آبی است که هر چه از آن بگیرند کاهش نمی یابد. خداوند متعال قرآن را فرو نشاننده عطش علمی دانشمندان و باران بهاری برای قلب فقیهان و راه گسترده برای صالحان قرار داده است.

بررسی معارف و علوم قرآن تقریباً در هیچ دورانی از تاریخ اختصاص به مسلمانان نداشته است؛ بلکه این موضوع همواره از سوی عالمان و پژوهشگران غیر مسلمان نیز پی گیری شده است؛ به ویژه در قرون اخیر شاهد اهتمام جدی خاورشناسان قرآن پژوه نسبت به پژوهش های قرآنی هستیم.

در مراجعه به تحقیقات خاورشناسان و به هنگام مواجهه و رویارویی با آثار علمی آنان، به ویژه در مسائل مهم اعتقادی و خصوصاً در زمینه قرآن همواره باید به دو جنبه مثبت و منفی پژوهش های آنان به عنوان یک اصل مهم و اساسی توجه داشت.

جنبه مثبت از آن نظر است که چون آنان به وحیانی بودن قرآن ایمان ندارند و آسمانی بودنش را نمی‌پذیرند؛ از این‌رو، قرآن را بسان اثر علمی و صرفاً با نگاه کلاسیک و مدرسه‌ای می‌نگرند و هر آنچه دریافته‌اند (جدای از اینکه به اعتقاد ما درست باشد یا نباشد و با صرف نظر از اینکه بی‌غرض باشد یا غرض‌ورز) به راحتی مطرح می‌کنند.

جنبه منفی تحقیقات خاورپژوهان و بُعد دیگر پژوهش‌های آنان این است که غالباً از غرض‌ورزی نسبت به اسلام و مسلمانان خالی نیست و در بیشتر موارد، برای مشوه جلوه دادن اسلام و قرآن از هیچ تلاشی دریغ نمی‌ورزند.

گذشته از اینکه در موارد بسیاری، این تحقیقات از عمق و غنای لازم یا آگاهی و اطلاع کافی هم برخوردار نیست و در واقع، باید در کنار غرض‌ورزی، ناآگاهی را هم اضافه کرد که در این صورت، روشن است که حاصل کار تا چه اندازه از واقعیت به دور خواهد بود.

البته نباید از حق گذشت که در بین خاورشناسان، شخصیت‌های علمی قابل احترام کم نیستند که با انصاف علمی و داوری منصفانه به عرضه پژوهش‌های قرآنی همت گماشته‌اند؛ ولی حتی با این نگاه هم نباید فراموش کرد که آنان هرگز همانند دانشمندان مسلمان که در مسیر خدمت به قرآن و به منظور جلب رضایت خداوند و در جهت رسیدن به قرب الهی قدم بر می‌دارند، نیستند و هرگز همانند مسلمانان، پژوهش‌های قرآنی را به عنوان یک واجب شرعی و وظیفه دینی انجام نمی‌دهند؛ بلکه در خوشبینانه‌ترین حالت باید گفت، آنچه انجام می‌دهند صرفاً یک تلاش علمی است برای حل یک یا چند پرسش و در جهت کشف یک مجهول یا پاسخ به یک معما و یک پرسش. پر واضح است که میان این دو دیدگاه که بر مبنای دو نوع نگاه و دو گونه تفکر صورت می‌گیرد، چقدر تفاوت است.

بنابراین جنبه‌های الهی کتاب مقدس و آسمانی اسلام برای خاورشناسان، به هیچ وجه مطرح نیست و آن را به صورت یک کتاب عادی و در عین حال، نوشته‌ای حادثه‌آفرین در تاریخ بشریت تلقی نموده‌اند و به بحث و کاوش درباره آن می‌پردازند که تحقیقات آنها با روح قرآن به

شدت بیگانگی دارد. درحالی که از دیدگاه مسلمانان، قرآن یگانه کتاب مقدسی است که به شکل الهی خود در طول زمان، دست نخورده [و تحریف نشده] باقی مانده و این کتاب هم به لحاظ این که از خداوند ازلی سرچشمه گرفته و هم از جهت اینکه در طول قرن‌ها به گونه‌ای معتبر انتقال یافته است، فراتر از زمان می‌باشد.

۱-۱ بیان مسئله

در بررسی ادبی قرآن این مسئله مدنظر است که قرآن چه قالب و صورتی یعنی چه زبان و سبک و ساختاری را برای انتقال پیام و محتوایش یا به عبارت دیگر جهان بینی، ارزش‌ها و قوانینش به کار می‌گیرد. در این نوع پژوهش به جای محتوای کلام قرآن، بر سبک و چگونگی بیان مطالب تأکید می‌شود.

ویژگی قرآن از جنبه ادبی و هنری، چنان برجسته است که برخی از قرآن پژوهان، اعجاز قرآن را به همین جلوه و جنبه ویژه ساخته‌اند؛ ویژگی برجسته و ممتازی که از همان آغاز نزول قرآن، ذهن و ذوق دوست و دشمن را جذب و جلب کرده است و از همان روزگاران، کسانی را به بحث و بررسی و پژوهش و پی‌جویی واداشته بود. بحث و بررسی‌هایی که پیامد آن، پی‌ریزی و گسترش دانش بلاغت و نیز دانش صرف و نحو و دیگر دانش‌های زبانی در زبان عربی و فرهنگ اسلامی بود.

با اینکه ویژگی‌های ادبی قرآن به شکل‌های گوناگون از دیرباز مورد مطالعه قرار گرفته است؛ اما به طور کلی بستر و زمینه‌ی این نوع مطالعات بیش از آنکه ادبی باشد، کلامی، اعتقادی و آموزشی بوده است

به طور قطع می‌توان گفت که با وجود آثاری که درباره ویژگی‌های بلاغی قرآن وجود دارد؛ اما تا دوران معاصر، هیچ‌گونه مطالعه و بررسی ادبی و هنری بر روی قرآن صورت نگرفته است.

با تلاش‌هایی که خاورشناسان در بررسی ادبی قرآن به دور از ذهنیت اعتقادی انجام دادند، باعث شده است که قرآن‌پژوهان معاصر در سال‌های اخیر بررسی جنبه‌های ادبی قرآن را بیشتر مورد توجه قرار دهند و ما شاهد سبک جدید و دریچه تازه‌ای از پرداختن به قرآن و دریافت شگفتیهای هنری آن هستیم.

دسته‌ای از خاورشناسان قرآن را قطع نظر از جنبه وحیانی تنها یک اثر ادبی ارزنده در ادبیات عرب می‌دانند و درصدد تبیین ظرافت‌های هنری قرآن برآمده‌اند؛ اما بعضی از خاورشناسان نقدهای ادبی را به متن قرآن وارد کرده‌اند که ما می‌خواهیم پژوهش‌های هر دو دسته آن‌ها را بررسی کنیم.

۱-۲ سوالات تحقیق

- ۱ - مباحث ساختاری چه جایگاهی در آثار خاورشناسان دارد؟
- ۲ - پژوهش‌های ساختاری خاورشناسان چه تأثیری بر روی پژوهش‌های قرآن‌پژوهان داشته است؟
- ۳ - نتایج پژوهش‌های خاورشناسان در زمینه ساختار قرآن چقدر با اعتقادات مسلمانان سازگاری دارد؟
- ۴ - آیا سبک خاورشناسان در بررسی ادبی قرآن می‌تواند راه‌گشای مسلمانان در دریافت بهتر مفاهیم قرآن باشد؟

۱-۳ فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی این پژوهش، آن است که تاکنون دیدگاه‌های گوناگونی از سوی دانشمندان غربی درباره ساختار قرآن مطرح شده‌است. در بعضی تحقیقات شاهد مطالب بی‌پایه و اشتباه هستیم؛ چرا که شبهه‌ها و اشکالاتی را به قرآن وارد می‌سازند.

این گروه محققان به طور غیرمستقیم خدمتی را به قرآن انجام داده‌اند؛ زیرا باعث می‌شوند که مسلمانان به تلاش بیشتر و کوشش افزون‌تر وادار شوند و به پاسخگویی به این شبهه‌ها بپردازند و بیشتر به قرآن مراجعه نمایند و از این طریق، نورانیت قرآن و عظمت آن بیش از پیش روشن‌تر شده و شفاف‌تر گردد.

اما در بعضی از تحقیقات، شاهد دریچه‌ای جدید از تحقیق و بررسی پیرامون ساختار قرآن هستیم که این روش‌های جدید در تحقیق می‌تواند به مسلمانان کمک کند تا به فهم بهتری از معنای قرآن نائل شوند.

۱-۴ اهداف تحقیق

در سده‌های اخیر، برخی از مستشرقان دیدگاه‌هایی را درباره ساختار قرآن بیان کرده‌اند. برخی از این دیدگاه‌ها، مغایر با دیدگاه مقبول در نزد اندیشمندان اسلامی است و حتی برخی، بیان دوباره همان ایرادهایی است که کفار جاهلی در برابر پیامبر(ص) بیان می‌کردند. اما تلاش‌هایی هم در آثار آن‌ها به چشم می‌خورد که قابل چشم‌پوشی نیست.

در این پژوهش سعی شده تا علاوه بر استقصاء اهم دیدگاه‌های مستشرقان در این باره، آن دسته از آراء و نظرات که می‌تواند به ما در بررسی قرآن به شیوه نوین ادبی کمک کند، بیان گردد. وظیفه ما این است که در حالی که از روش‌های نقد ادبی آن‌ها استفاده کنیم؛ به نقد و بررسی آثار ادبی آن‌ها پیرامون قرآن بپردازیم.

۱-۵ اهمیت و ضرورت تحقیق

استفاده از روش‌های جدید در پژوهش‌های قرآنی که از سوی خاورشناسان ارائه شده است؛ مفید بلکه لازم است و ممکن است در روش‌های ابداعی مستشرقان، راه‌کارهای جدید در مطالعات قرآنی هویدا شود که بتواند برای فهم و تفسیر معنای قرآن و نیز ابهامات تاریخی پیرامون آن راه‌گشا باشد.

البته ما وظیفه داریم که در مقابل آثار و تلاش‌های مستشرقان در ارتباط با پژوهش‌های قرآنی موضع احتیاط را رعایت کنیم؛ زیرا آنان معمولاً می‌خواهند قرآن را از طریق راه‌ها و شیوه‌ها و استنتاجات خود که از فهم اصیل قرآنی هم به دور است، مورد بررسی و ارزیابی قرار دهند که گاهی با دیدگاه اعتقادی ما فرسنگ‌ها فاصله دارد.

۱-۶ روش تحقیق

روش تحقیق در پایان نامه به روش تحقیق کتابخانه‌ای بود. همچنین روش دیگر کار تحقیقی، انجام جستجو در اینترنت و استفاده از بانک مقالات و کتابخانه‌های مجازی بوده است.

۱-۷ پیشینه تحقیق

ساختارگ

رایبی به عنوان گرایش جدیدی است که در زبان‌های مختلف از جمله عربی راه یافته است و بیشتر مباحث ادبی را دستور کار خود دارد. از جمله صاحبان این گرایش که به موضوع ادبیات قرآن، توجه وافری مبذول داشته‌اند، خانم آنجلیکا نیوورث و اثر او به نام او بررسی‌هایی در باب ساخت و ترکیب سوره‌های مکی به زبان آلمانی است؛ که گرچه اثرش محدود به سوره‌های مکی است، ولی نکات جالبی را دربردارد. بیش از ۱۰ تن از معروف‌ترین اسلام‌شناسان و قرآن‌پژوهان غربی چون فان‌اس، ینبل، جان ونزبرو، جان برتن بر آن نقد و معرفی‌هایی نوشته‌اند.

به اعتقاد نیوورث، قرآن را باید به عنوان قرآن، یعنی یک متن مذهبی و برخاسته از وحی مطالعه کرد؛ سوره ها را واحدهای موضوعی و معنی دار دانست و به الگوهای موسیقی، ریتم و فواصل آنها توجه شایان مبذول داشت. در ضمن، ساختار سوره ها و توالی آنها را که نوع خاص و منحصر به فردی را تشکیل می دهند نباید از نظر دور داشت.

وی همچنین در زمینه ساختار قرآن مقالاتی از جمله: «ساختار ادبی سوره الرحمن» (زبان انگلیسی ۱۹۹۸)، «تصاویر و استعارات در بخش های آغازین سوره های مکی» (زبان انگلیسی ۱۹۹۳)، «قرآن و فن بلاغت» (زبان انگلیسی، دایره المعارف لیدن ۲۰۰۴)، «شکل و ساختار قرآن» (زبان انگلیسی، دایره المعارف لیدن)، «درباره ساختار سوره یوسف» (زبان آلمانی ۱۹۸۰) ارائه کرده است.

محقق دیگر پیرکراپین اندیشمند فرانسوی است صاحب کتاب ساختار ریتمیک سوره های مکی تألیف سال ۱۹۸۱ میلادی در پاریس می باشد. سبک کار این محقق همان روش کار خانم نیوورث است؛ با این تفاوت که او در تحقیقات منظومه وار خود پا را از پیوستگی آهنگین هر سوره فراتر گذارده و به آنچه که او نامش را قرابت های وزنی می گذارد، می پردازد که قابل نقد و بررسی است.

علاوه بر این دو تن، یکی دیگر از خاورشناسانی که در حیطه ساختارگرایی البته در قالب تفسیر به نگارش کتاب، همت گماشته است، میشل کوپرس می باشد. وی کتاب ضیافت یا به عبارتی ساختارشناسی سوره مائده را با استفاده از نظریه بلاغت سامی به زبان فرانسه منتشر کرد و موفق به دریافت جایزه کتاب سال جمهوری اسلامی شد.

همچنین مقالاتی از کوشش های خاورشناسان معاصر، درباره ساختار ادبی قرآن در کتابی به نام ساختارهای ادبی مضامین دینی در قرآن به ویراستاری عیسی جی. بلاتا جمع آوری شده است.

کتاب هایی در زمینه قرآن توسط قرآن پژوهان معاصر تألیف شده است که صاحبان آن آثار از سبک کار مستشرقان الهام گرفته اند؛ نمونه این تحول را در تفسیر المیزان می توان دید که بحث